

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>

УДК 338.48.1

СТАЛИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

SUSTAINABLE TOURISM: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN UKRAINE

Соловій Ігор Павлович

доктор економічних наук, професор,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5885-6264>

Адамовський Олександр Миколайович

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3515-4635>

Дубовіч Іон Андрійович

кандидат географічних наук, професор,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-7957>

Soloviy Ihor

Ukrainian National Forestry University

Adamovsky Alexander

Lviv Polytechnic National University

Dubovich Ion

Ukrainian National Forestry University

Звернено увагу на теоретико-методичні та практичні аспекти сталого туризму в Україні. Акцентовано увагу на визначення сталого туризму та сільського «зеленого» (екологічного) туризму. Проаналізовано основні принципи сталого туризму. Виявлено, що сучасні дослідження щодо перспектив запровадження «зеленої» економіки дозволяють визначити пріоритетні види економічної діяльності. Сформовано рекомендації щодо розвитку сталого туризму в Україні. Звернено увагу на те, що сталий туризм повинен стати взірцем для екологізації всієї індустрії туризму. Підкреслено, що розвиток сільського «зеленого» (екологічного) туризму належить до першочергових видів економічної діяльності з запровадження засад «зеленої» економіки. Обґрунтовано, що одним із важливих інструментів державного регулювання туристичної діяльності є екологічна сертифікація туризму.

Ключові слова: сталий туризм, сталий розвиток туризму, «зелена» економіка, сільський «зелений» (екологічний) туризм, сертифікація сталості туризму.

The paper discusses on the theoretical, methodological and practical aspects of sustainable tourism in Ukraine. It is emphasized that the certification of sustainable development of tourism can be a valuable instrument for tour operators. The attention is focused specifically on the definition of sustainable tourism and rural "green" (ecological) tourism. It is substantiated that tourism meet sustainability requirements only if natural resources are used to meet economic, social and aesthetic needs, while preserving cultural uniqueness, the most important ecological features, the diversity of biological species and vital systems. The main principles of sustainable tourism are analyzed. It was found that modern studies on the prospects for the introduction of the "green" economy approach allows determining the priority types of economic activity. It has been confirmed that tourism has become one of the fastest-growing sectors of the economy and a key driver of socio-economic progress, as well as an important factor in creating jobs and wealth, economic growth, environmental protection and poverty alleviation. It was determined that by confirming compliance with the Sustainable Tourism certificate, the company will be able to establish itself as a responsible provider of tourism services in the global tourism sector and in the growing market of responsible tourism worldwide. It is emphasized that in the conditions of Russia's war against Ukraine, it is necessary to review traditional approaches

both to strategy and to solving acute socio-economic, humanitarian and security problems of state development at all levels of the management hierarchy, including at the regional level. Recommendations regarding the modern concept of sustainable tourism implementation have been formulated, which emphasizes the necessity of preserving the natural and cultural heritage, biodiversity, improving the ecological, social and economic condition of the regions of Ukraine visited by tourists. The attention was drawn to the fact that sustainable tourism should become a model for the redesigning and greening of the entire tourism industry. It is emphasized that the development of rural "green" (ecological) tourism is among the priority types of economic activity for the implementation of the principles of the "green" economy. It is substantiated that one of the important tools of state regulation of tourism activities is certification of tourism operators and destinations sustainability.

Keywords: sustainable tourism, sustainable development of tourism, "green" economy, rural "green" (ecological) tourism, sustainability certification of tourism.

Постановка проблеми. Ефективне і раціональне використання ресурсного потенціалу та оптимальне вирішення проблем регіонального розвитку – два важливі завдання, які намагається досягти стратегія сталого розвитку для будь-якої території. Ці завдання повинні обов'язково втілюватися у розвиток сільського та екологічного туризму, що дозволить зберегти унікальну красу природних територій сільської місцевості, зменшити антропогенний тиск на природне середовище, збільшити в підростаючого покоління обсяг знань про природу і досвід спілкування з нею, покращити добробут місцевого населення тощо.

Для більшості європейських постачальників туристичних послуг сьогодні впровадження сталого розвитку в усі аспекти їхнього бізнесу стало звичайною практикою. До COVID-19 сталий туризм ставав дедалі важливішим для мандрівників. Зміни клімату, що призводять до стрімкого підвищення температури, лісових пожеж, повеней та інших екстремальних погодних явищ, зараз широко визнано прямим результатом поведінки людини. Країни, уряди та громадяни терміново прагнуть скоротити викиди вуглекислого газу, що впливає на кожен галузь у світі, включаючи туризм. Це означає, що сталий розвиток туризму стосується всіх видів діяльності, які займаються туристичною індустрією. Йдеться про розуміння та визнання того, що туризм має як негативний, так і позитивний вплив на планету, природне середовище і людей, а також вжиття відповідних заходів для мінімізації негативного та максимізації позитивного впливу [1].

Саме тому враховуючи вищенаведене, набуває актуальності сертифікація сталого розвитку туризму, яка може бути цінним інструментом для туроператорів. Адже проходження сертифікації надає чітку структуру для впровадження сталого розвитку. Це ефективний інструмент бенчмаркінгу (англ. *Benchmarking*), він підвищує обізнаність

серед споживачів, а також пропонує сторонню перевірку на основі методів сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти розвитку туризму відображено в працях вітчизняних (С. Р. Дем'яненко, М. П. Мальської, М. І. Круглова, А. Ю. Якимчук та ін.) і зарубіжних (Н. Ceballos-Lascuráin, M. Honey, B. Steck та ін.) вчених.

В опублікованих наукових працях недостатньо уваги приділяється концепції сталого туризму в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розроблення *теоретико-методичних та практичних* рекомендацій щодо розвитку сталого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до визначення Світової організації торгівлі (СОТ) і Всесвітньої Ради з туризму та подорожей (*World Council on Tourism and Travel, WCTT*), сталий туризм – це такий вид туризму, який відповідає потребам як туристів, які відвідують туристичні центри, так і населення. Окрім цього він передбачає забезпечення та оптимізацію перспектив майбутнього розвитку. Природні ресурси використовуються таким чином, щоб задовольнити економічні, соціальні та естетичні потреби, але при цьому зберегти культурну унікальність, найважливіші екологічні особливості, різноманіття біологічних видів і життєво важливі системи [2].

Більшість вчених, уважають, що сільський «зелений» (екологічний) туризм сприяє практичній реалізації концепції сталого розвитку туризму.

На думку А. Якимчук та ін., сільський «зелений» (екологічний) туризм – це такий різновид туризму, який полягає у подорожах туристів до природних сільських, недоторканих людиною природоохоронних територій на основі раціонального природокористування з пізнавальною метою та для відпочинку, що відповідає концепції сталого розвитку. Обираючи такий вид туризму туристи вагомо не

впливають на природу й територію, де вони відпочивають. Такий туризм зазвичай сприяє освіті туристів і допомагає залучити спонсорські внески на заходи зі збереження території, соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад, здатний формувати позитивний туристичний імідж місцевості. Розвиток сільського «зеленого» (екологічного) туризму здебільшого розглядається як важливий чинник збереження довкілля для майбутніх поколінь [3].

Набагато краще застосовувати теорію сталого розвитку для використання природи та культури. Якщо проект екотуризму планується розробляти у сільській місцевості, він не повинен шкодити природі, культурі та суспільству району, натомість він повинен надавати пріоритет підвищенню рівня життя та покращенню місцевої економіки. Нова форма екотуризму – сільський туризм допомагає відвідувачам отримувати переваги від мальовничої краси, культур, традицій та ритуалів регіону [4].

Основними принципами сталого туризму є:

- стимулювання та задоволення потреб спілкуватися з природою;
- знайомство з живою природою і місцевими звичаями і культурою;
- запобігання негативного впливу на природу і культуру;
- зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного і соціо-культурного характеру, підтримка екологічної стійкості середовища;
- сприяння охороні природи і місцевому соціокультурному середовищу;
- екологічна освіта;
- участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створить для них економічні стимули для охорони природи;
- економічна ефективність та забезпечення соціально-економічного розвитку території;
- сприяння стійкому розвитку відвіданих регіонів [5].

Сталий розвиток туризму містить у собі екологічну, економічну та соціальну складову [6].

У екологічних принципах сталого розвитку туризму робиться акцент на раціональному використанні природних ресурсів, яке передбачає мінімізацію і утилізацію відходів, впровадження систем очищення та повторного використання води, матеріалів та технологій із якнайменшим впливом на природне та

культурне середовище, ефективно використання енергії з можливістю залучення альтернативних джерел, зменшення шкідливої дії транспорту шляхом використання його екологічних видів [6].

Щодо економічної складової сталого розвитку туризму, то тут основними принципами є: узгодження планування та управління розвитком туризму з іншими видами економічної діяльності й напрямками розвитку країни та регіону загалом; сприяння розвитку малих і середніх підприємств; здійснення маркетингу туризму з метою підвищення ефективності місцевої економіки та зменшення тиску на довкілля шляхом більш рівномірного розподілу туристів у часі і просторі [6].

У соціальній сфері програмними заходами є: налагодження зусиллями урядів тісної співпраці всіх зацікавлених сторін, включаючи національні ради з туризму, туристичні агенції та організації, приватний сектор, місцеві громади для прийняття рішень щодо розвитку туризму; забезпечення рівноправних умов для корінного населення поряд з іншими учасниками туристичного бізнесу в отриманні економічних, соціальних і культурних вигод від розвитку туризму, надання йому першочергового права на працевлаштування; повага та збереження місцевих культур, традиційних ремесел, фольклору; заохочення відповідальної поведінки туристів [6].

Для стимулювання розвитку сільського «зеленого» (екологічного) туризму важливий організаційно-економічний механізм, який включав би ефективні фінансові інструменти. Варто наголосити, що розвиток «зеленого» туризму відповідає сучасній концепції «зеленої» економіки, що є інструментом для реалізації сталого розвитку. Сучасні дослідження щодо перспектив упровадження «зеленої» економіки дозволяють визначити пріоритетні для неї перспективні види економічної діяльності в упровадженні засад «зеленої» економіки та на які варто звернути першочергову увагу [3].

Стандарти сталого туризму для розміщення та туроператорів є стандартами, визнаними Глобальною радою сталого туризму (*Global Sustainable Tourism Council-GSTC*), еквівалентні критеріям для сталих (відповідних сталому розвитку) подорожей. Туризм став однією з найбільш швидкозростаючих галузей економіки та ключовим рушієм соціально-економічного прогресу. Він також є важливим чинником створення робочих місць і багатства, економічного

Таблиця 1

Переваги та недоліки сертифікації сталого розвитку туризму

Переваги	Недоліки
– Платформа для кластерної маркетингової свідомості щодо продажу продукту з інтегрованою спільною політикою. – Норми, які вимагають дотримання та ідентифікації за допомогою метричних доказів для моніторингу фінансової стабільності бізнесу, що в кінцевому підсумку допомагає підприємствам визначити їх споживання та відходи, які перетворюються на заощадження, наприклад: - споживання електроенергії, води; - створення органічних, перероблених і не перероблених відходів; - їхній вуглецевий слід; - дотримання законів про права людини та справедливості в трудовій практиці; - навчання персоналу та клієнтів щодо належної практики, збереження, досягнень та успіхів (а також проблем і недоліків); - маркетингова політика, яка включає їхнє бачення сталого розвитку. – Впровадження інструментів, необхідних для кожного сегменту та стратегії зростання бізнесу відповідно до норм сталості. – Створення надійної «сертифікованої» платформи для використання клієнтами для прийняття рішень на основі відповідальності, а не просто цінності, зручності та доступності. – У добре розробленій програмі сертифікації впливає весь ланцюг поставок, і він повинен відповідати потребам своїх клієнтів. Таким чином «екологія» бізнес-моделі стає цілісною та симбіотичною, що може мати потужний і продуктивний позитивний вплив. – Довіра оператора та визнання в галузі. – Сертифікаційні логотипи та сертифікати для відображення ваших досягнень. – Маркетинг на різних платформах і безкоштовне розміщення в пошуковій базі даних онлайн-довідників. – Реєстрація на туристичні конференції зі знижкою. – Різноманітні знижки та можливості з організаціями екотуризму та галузевими партнерами. – Доступ і право на отримання розширених ліцензій і дозволів через агентства з управління охоронюваними територіями. – Представництво на міжнародних туристичних ярмарках. – Стимулює інтерес від низу до верху цілісного потенціалу визнання сталого розвитку, який би вплинув на інші підприємства в зоні кластера.	– Відсутність даних, які б показали, що сертифікація гарантує вищі ціни або збільшує заповнюваність готелів, кількість клієнтів. – Загальне нерозуміння або відсутність розуміння того, що означає сертифікація для вибору місця призначення чи бізнесу щодо управління туристичними потребами. – Відсутність довіри до програм сертифікації. – Загальна апатія щодо вивчення програм сертифікації та того, що вони передбачають. – Велика кількість печаток, ярликів, сертифікатів, списків тощо, з якими можна стикатися в туристичному маркетингу, призвела до загального ігнорування їх важливості чи значення. – Відсутність постійного моніторингу сертифікованих організацій, який би гарантував, що їхні рівні сертифікації постійно контролюються та підтримуються. – Здатність для багатьох туристичних організацій у всьому світі «наймати» консультантів і спеціалістів, які створюватимуть стійку мережу, яка відповідатиме вимогам до норм, але не допускати макророзуміння чи відданості вищим цілям сталого розвитку. – Відсутність інвестицій і часу, необхідного органу сертифікації, щоб бути в курсі аномалій і прогресу в технології, які б дозволили змінити та еволюцію дозволених і відхилених практик сертифікованих компаній. – Гроші, необхідні для підтримки стандартів сертифікації в актуальному стані та у форматі, який вимагає орган сертифікації, у поєднанні з організаційними вимогами для представлення остаточних документів і доказів часто вважаються гнітючими та дорогими. Як наслідок, гроші, використані для цієї мети, краще витратити на експерименти, розробку програм для місцевих громад і придбання нових екологічних технологій. Крім того, це зекономило б капітал, який би дозволив збільшити прихильність маркетингу та веб-дизайну, а також безліч інших витрат, необхідних для обміну передовою практикою та зобов'язаннями туристичного бізнесу. – Недостатнє розуміння та визнання важливості стійкості та її норм. – Перенасичення консалтингових компаній, які можуть «гарантувати» успіх туристичної компанії через укладання контрактів на надання своїх послуг.

Джерело: [10]

зростання, охорони довкілля та подолання бідності. Це можливо лише за умови відповідального управління та планування туристичних зон. Підтвердивши відповідність екологічного сертифікату *Sustainable Tourism*, компанія зможе зарекомендувати себе як відповідальний постачальник туристичних послуг у світовому туристичному секторі та на зростаючому ринку відповідального туризму в усьому світі [7].

Екологічна сертифікація – це система екомаркування для туристичних закладів, що має за мету сприяти зменшенню тиску на природне середовище від експлуатації туристичних об'єктів шляхом відзначення, популяризації та стимулювання розвитку корисних ініціатив і екологічно дружніх методів управління туристичною індустрією.

В умовах війни росії проти України необхідний перегляд усталених підходів як до стратегії, так і до розв'язання гострих соціально-економічних, гуманітарних і безпекових проблем розвитку держави на всіх рівнях ієрархії управління, у тому числі на регіональному. Певною мірою це стосується розвитку сфери туризму, зокрема сільського [8].

Схеми сертифікації сталого розвитку туризму розроблені для оцінки та моніторингу практик сталого розвитку. Сертифікація сталого розвитку туризму – це добровільний процес, у якому незалежна третя сторона перевіряє та підтверджує повну відповідність критеріям. Критерії схем сталого розвитку відрізняються залежно від програми, але зазвичай включають три такі чинники: екологічна стійкість, соціальна відповідальність та економічна доцільність [9].

Сертифікація сталого розвитку туризму має як переваги так і недоліки, див. табл. 1.

Висновки. Сучасна концепція сталого туризму підкреслює обов'язковість збереження природної і культурної спадщини, біорізноманіття, покращення екологічного, соціального і економічного стану регіонів України, які відвідують туристи. Сталий туризм повинен стати взірцем для реорганізації, екологізації всієї індустрії туризму.

Розвиток сільського «зеленого» (екологічного) туризму є серед першочергових видів економічної діяльності для впровадження засад «зеленої» економіки.

Одним із важливих інструментів державного регулювання туристичної діяльності виступає екологічна сертифікація туризму. У сучасних умовах ведення туристичного бізнесу багато уваги необхідно приділяти виконанню комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості надання туристичних послуг, розробленню дієвих стандартів обслуговування туристів, поліпшенню роботи всіх підприємств сфери туризму. З метою вдосконалення організації туристичної діяльності більшість країн світу застосовує спеціальні механізми впливу на суб'єктів підприємництва. Вони втілюються у запровадженні процедури стандартизації, сертифікації туристичних послуг, ліцензування туристичної діяльності, що залежать від певної моделі державного регулювання в галузі туризму. Основною метою сертифікації є зміна практики й поведінки в усіх сферах туризму, включаючи підприємства, споживачів і місцеві спільноти, а також залучення їх до сучасного процесу підвищення відповідальності щодо охорони довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. How to be a sustainable tourism business. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/how-be-sustainable-tourism-business>.
2. Пендерецький О. В. Екологічні аспекти розвитку промислового туризму в нафтогазовидобувних регіонах України. *Науковий вісник ІФНТУНГ*. 2009. Вип. 4 (22). С. 148–152.
3. Якимчук А., Попадинець Н., Валух А., Скрипка Т., Левков К. Сільський «зелений» туризм як катализатор розвитку місцевої економіки в процесі децентралізації влади. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. No. 1. P. 232–259. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.12>.
4. Regmi, N. Rural tourism in Nepal: Development and sustainability, A case study of Parbat District, Nepal. Bachelor's Thesis, Central University of Applied Science. Finland. 2016. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38134327.pdf>.
5. Новицька С. Р. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. : Географія*. 2013. № 2. С. 164–169.
6. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ столітті (географічний аспект) / за ред. Л. Г. Руденка. Київ, 2005. 320 с.

7. Sustainable Tourism certification. URL: <https://preferredbynature.org/certification/sustainable-tourism/sustainable-tourism-certification>.

8. Концепція соціально-економічної адаптації Львівщини до умов воєнного стану і стратегічних напрямів економічного відродження на післявоєнний період. URL: <https://doc.drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>.

9. Sustainability certification in tourism: pursue or avoid? – Good Tourism Institute URL: <https://goodtourismstitute.com/library/sustainability-certification>.

10. The Pros and Cons of Certification for Sustainable Tourism. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/pros-cons-certification-sustainable-tourism-glenn-jampol>.

REFERENCES:

1. How to be a sustainable tourism business. Available at: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/how-be-sustainable-tourism-business>.

2. Penderetsky O. V. (2009) Ekologichni aspekty rozvytku promysloвого turizmu v naftohazovodobuvnykh rehionakh Ukrainy [Ecological aspects of the development of industrial tourism in the oil and gas producing regions of Ukraine]. *Naukovyi visnyk IFNTUNH – IFNTUNG scientific bulletin*, no. 4 (22), pp. 148–152.

3. Yakymchuk, A., Popadynets, N., Valyukh, A., Skrypko, T., & Levkov, K. (2021). Silskyi «zelenyi» turizm yak katalizator rozvytku mistsevoi ekonomiky v protsesi detsentralizatsii vlady [Rural “green” tourism as a driver of local economy development in the process of decentralization of power]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, no. 7(1), pp. 232–259. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.12>.

4. Regmi, N. (2016). Rural tourism in Nepal: Development and sustainability, A case study of Parbat District, Nepal. Bachelor's Thesis, Central University of Applied Science. Finland. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/38134327.pdf>.

5. Novytska S. R. (2013) Ekologichniy turizm yak priorytetnyi napriamok staloho rozvytku turystychnoi sfery [Ecological tourism as a priority direction of sustainable development of the tourism sphere]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. : Heohrafiia. – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Ser. : Geography*, no. 2, pp. 164–169.

6. Rudenko L. H. (Ed.) (2005). Ukraina: osnovni tendentsii vzaiemodii suspilstva i pryrody u KhKh stolitti [Ukraine: the main trends of interaction between society and nature in the 20th century]. Kyiv: Akademiya. 320 p. (in Ukrainian)

7. Sustainable Tourism certification. Available at: <https://preferredbynature.org/certification/sustainable-tourism/sustainable-tourism-certification>.

8. The concept of socio-economic adaptation of Lviv Oblast to the conditions of martial law and strategic directions of economic revival for the post-war period. Available at: <https://doc.drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>.

9. Sustainability certification in tourism: pursue or avoid? – Good Tourism Institute. Available at: <https://goodtourismstitute.com/library/sustainability-certification>.

10. The Pros and Cons of Certification for Sustainable Tourism. Available at: <https://www.linkedin.com/pulse/pros-cons-certification-sustainable-tourism-glenn-jampol> (accessed May 15, 2023).